

est; id contingit *primo*, quando dies tacite inest contractui. *Secundo*, quando adicitur dies certus; *tertio*, quando incertus eo tantum, quod nescitur, quando sit extiturus.

(b) Dies simpliciter incertus quoad obligationem æquipollet conditioni de futuro contingente; ante cujus eventum nec cedit, nec venit dies.

(c) Dies incertus tanquam *terminus ad quem*, non suspendit obligationem, sed eam continuat, et multiplicat usque ad diem præfixum, quo adveniente ea cessat, et in foro externo per exceptionem eliditur.

(1) Exemplum extat §. 2. *I. de verb. obl.* decem aureos primis Kalendis Martii dare spondes.

(2) *L. nam si. 17. D. de condit. indeb.* Si, cum moriar, dare promisero.

(3) *L. interdum. 73. D. de Verb. Oblig.* Ceterum significatio horum verborum: *cedit, venit dies*, explicatur *l. cedere. 213. D. de S. V.* Commodum hujus distinctionis etiam in eo est, ut discernatur, quid ad heredes aliosve successores transmittatur, vel non transmittatur. Omnia autem transmittuntur, quæ debentur; ea autem debentur, quæ cessa sunt; ideoque res, cujus dies cessit, etsi non venerit, transmittitur ad heredes.

§. CXXXII. Præter conditionem et diem adjectum, contractuum formam immutant sequentia:

(a) *Modus* seu gravamen pacto adjectum, quod tamen obligationem non suspendit, uti conditio; sed eum re in pactum deducia una involvitur; si in modum consentiens eum postea implere recuset, juste repetitur, quod datum, vel negatur, quod promissum est (1); quia tanquam causa finalis consideratur, cui consensus alligatus est; unde *modus turpis, vel repugnans substantiæ contractus, istum vitiat* (2).

(b) *Causa* ingreditur pactum, quando exprimitur id, quod est, vel erit, tanquam impellens ad contrahendum, non tanquam id, quod per contractum obtineri debet, quodque est proprium *modi et causæ finalis*, non moralis, de qua agitur in præsentia. Vulgo dicunt: cessante causa cessat effectus, ut proin, si causa non subsistit, pactum corruat (3).

(c) *Arrha* quoque et pœna contractibus formam dant accidentalem, de qua ex mente paciscentium et communi usu judicandum est.

(d) *Demonstratio* dicitur, quidquid designandæ rei vel personæ præter nomen contractui adjicitur; finis ergo demonstrationis est, ut res vel persona notetur, et distinguatur, de quibus, si satis constat, falsa demonstratio nihil officiet; neque enim discedendum a fine est, ut retineatur medium (4).

(e) Forma *disjunctiva* occurrit in pactis *alternativis*, qualia sunt tum relate ad *personas*, promittendo huic vel illi (5), tum relate ad *res*; dabo hoc vel illud; ac tum optio censetur reservata pro-

mittenti vel debitori. Si plurium obligatio afficit singulos, non pro rata, sed in solidum; appellantur *correi debendi*, et si singuli habent jus exigendi totum, *correi credendi*. Factum unius correi attingit etiam reliquos tam in utilibus, quam odiosis, reservato tamen regressu inter singulos.

(1) Leges Romanæ præbent remedium conditionis: causa data, causa non secuta; vel utilem rei vindicationem. *l. quoties. 3. C. de donat. quæ sub modo.*

(2) De matrimonio constat ex *c. fin. de condit. appos.* de aliis contractibus colligitur *ex l. per servum. 14. D. de usu et habit.* ubi legatum usufructus sine usu, sive sub modo non utendi inutile dicitur; quia fructus sine usu esse non potest.

(3) Depromtum est axioma ex *l. 1. C. de conditione ob caus. datorum*: « *penam, quam te ob dotem accepisse... proponis; impediende quocunque modo juris auctoritate matrimonium, ... jure conditionis restituere debes.* » *Sed conf. §. LVI. (c. f.)*

(4) Consentit *l. demonstratio. 17. et l. falsa. 33. D. de condit. et demonstrat.*

(5) Justinianus *l. cum. quidam. 4. C. de verbor. et rer. significat.* conjunctionem aut pro et accipi vult; utique spectata materia, quam afficit.

§. CXXXIII. *Effectus* pactorum proximus et immediatus est obligatio, ac jus ex mutuo consensu in idem placitum, paciscentibus proveniens. Atque ea obligatio conjuncta cum jure est *naturalis*, sed *hypothetica*, utpote consequens hypothesin facti. Jus quidem paciscendi est connatum et absolutum (1), tanquam medium necessarium ad conservationem vitæ, perfectionemque; is vero effectus in eo situs est, ut jus promittentis transferatur in *res suam* acceptantis. Cum itaque jure naturæ perfecta sit obligatio, ut nemo lædatur in *res suo* (2); sequitur, ut etiam obligatio pactorum perfecta sit, jusque ex pacto proveniens itidem perfectum. Quidquid dein de naturali turpitudine mendacii dictum est supra (3), id æqua proportione ad infidelitatem, seu datæ fidei læsionem accommodari potest. Ex ipsa autem pacti natura patet, hanc obligationem, si uterque ponitur transferre jus quoddam, esse *mutuam*; et quia naturalis est, ac rationem in natura hominis et rerum habet, erit etiam *universalis*, seu pertinens ad omnem hypothesin pacti *initi*, ita ut cujusvis promittentis consensus nitatur hac conditione: si *altera pars consentiat*. Ex his conficies sequentia corollaria:

(a) Quia obligatio pacti est universalis, erit fides data servanda omnibus, quibuscum pactum initum est, etiam hostibus, alienis a

vera religione; et servanda ab omnibus, etiam a potentibus, a principibus, a superioribus quibuscunque.

(b) Quia obligatio est mutua, et consensus unius consensum alterius pro conditione habet; nemo aliter se obligare censendus est, nisi quatenus alter obligationi satisfacit; hinc vulgo dicitur: *frangenti fidem fides frangatur eidem* (4). Hæc tamen regula caute adhibenda est, multasque ob rerum adjuncta limitationes habet; secus plurima negotia cum maxima perturbatione humanæ societatis identidem rescinderentur; cum enim sæpe in potestate cujusvis non sit, liberare datam fidem; si continuo altera pars discederet a conventionione, æque sibi ac aliis graviora mala accerseret.

(c) Obligatio hæc ex consensu paciscentium orta, non ita præfracte et duriter a singulis suscepta, et alteri ab altero imposita existimari potest, ut jura humanitatis et æquitatis conculcentur, et supra humanas vires homines constringantur; hinc in actibus promissoriis censetur inesse conditio: *rebus sic stantibus, nec mutatis notabiliter*, vel: *si potero*; animadvertunt autem interpretes juris, paria esse, supervenire impedimentum, et ignoratum præcedere (5).

(d) Promissor vel debitor facti præstando id, quod interest creditoris, non liberatur; uti obligationi suæ non satisfacit is, qui *rem determinatam* promisit, et ejus loco id, quod interest, præstare vellet. Qui pactione jus acquisivit, vi libertatis naturalis judicare solus creditor potest de ejus usu et dispositione. Invito autem creditori aliquid pro alio solvi non potest.

(e) Obligationis naturalis, quæ ex pacto resultat, tanquam quidam effectus et annexa spectantur alia non pauca: ceu 1. quod solutum repeti non possit. 2. Quod locum habeat compensatio. 3. Quod pignora recipi et retineri possint. 4. Quod novari possit debitum. 5. Quod tertius intervenire, atque pro obligato fidejuberem, aut debitum constituere queat. 6. Quod adjuncta sit præstatio doli ac culpæ intra certum gradum a paciscentibus commissæ. 7. Quod persecutio juris perfecti ex pactione orti in statu naturali admittat vim, et in civili pariat actiones varii generis (6).

(1) §. XVI. (b) — (2) §. XVII. — (3) §. XC.

(4) Frustra sibi fidem quis postulat ab eo servari, cui fidem a se præstitam servare recusat. *c. 75. de R. J. in VI.* Adde *c. 3. et c. 25. de jurejurando.* Consentit jus civile, quod dat conditionem causa data, causa non secuta.

(5) *Arg. c. pastoralis. 4. de except.*

(6) Fieri potest, ut leges civiles actibus quibusdam aliquos effectus justis ex causis tollant; si tamen alios relinquant salvos, dici nequit ejusmodi actum, vel pactum per leges civiles penitus irritatum esse. Equidem id puto ad contractus quosdam pupillorum sine auctoritate tutoris vel curatoris initos, posse applicari.

§. CXXXIV. Ut jam a generica pacti ratione descendamus ad inferiores pactorum, et contractuum clas-

ses ac species, consideranda est origo eorundem, deinde varius effectus obligationis, modus, quo unaquæque species perficitur, denique specificum nomen.

(a) Origo contractuum quærenda est in natura, in moribus et usu hominum, in legibus peculiarium statuum civilium. Sic contractus matrimonii dicitur naturalis, seu in officium naturæ institutus; alii eatenus a natura sunt, quatenus ea jus paciscendi dat, et pacta tanquam medium ad propositos fines consequendos offert. Ipsa dein vitæ necessitas apud populos invexit varii generis contractus, qui dicuntur *juris gentium*; peculiare constituerunt Romani, dictos contractus juris civilis; eodemque jure constituendi varias pactorum et contractuum formas alii populi perinde gaudent, ac Romani usi sunt, modo salvæ maneant caritatis et justitiæ leges (1).

(b) Spectato effectui alii dicuntur contractus *unilaterales*, per quos sibi alterum obligatum quis tenet sine mutua sua obligatione; uti fit in mutuo, commodato etc. et *bilaterales* seu onerosi, qui obligationem ex utraque paciscentium parte continent. Sunt alii *translativi juris in re*, ceu emtio, venditio: alii *non translativi juris in re*, ceu locatio, conductio. Dein *personales* dicuntur, quorum obligatio ita personis adhæret, ut non transeat ad successores et heredes; hoc enim casu vocantur *reales*.

(c) Ex modo, quo quisque contractus in sua specie perficitur, alius vocatur consensualis, realis, literalis, verbalis.

(d) Contractus *nominati* dicuntur, qui ob ipsum frequentiore usum proprium ac specificum nomen sortiti sunt: in his determinata negotii natura ex ipso nomine intelligitur, etsi nihil speciale sit dictum. *Innominatus*, qui caret speciali nomine; nam *plura sunt negotia, quam vocabula* (2). Sic *permutatio* nomen generis est, non speciei; eaque quadruplex: do, ut des: do, ut facias: facio, ut facias; facio, ut des. Hoc modo etiam emtio venditio permutationis species est, quia merx permutatur cum pretio (3).

(1) Multas enim formas edere natura novas deproperat, inquit Justinianus *l. 2. §. 18. C. de veteri jure emul.*

(2) *L. natura. 4. D. præscriptis verbis.*

(3) De contractibus nominatis certæ actionum formulæ proditæ apud Romanos erant. In iis vero, qui innominati censebantur, tantum inerat, quantum fuerat dictum seu a paciscentibus expressum; ac proinde non usitata quedam, sed accommodata ad ipsum factum conficiebatur formula, quæ idcirco *præscriptis verbis* nuncupabatur.

§. CXXXV. Contractuum nominatorum complures sunt classes; in singulis eorum certæ species collocatæ;

(a) Sunt contractus *simplices*, alii *compositi*, quando plures simplices in unico negotio involvuntur.

(b) Simples alii sunt *benefici*, alii *permutatorii*.

(c) Ex beneficiis quidam *mere benefici*, ut donatio, et præstatio facti utilis; alii *benefici cum mutua quadam obligatione*, uti cum rei usus gratis conceditur, ea tamen lege, ut res eadem in genere vel specie reddatur; estque 1. *mutuum*, quo res fungibilis datur ea lege, ut restituatur in genere. 2. *Commodatum*, quo res non fungibilis ad certum usum et tempus gratis conceditur, ut tamen finito usu eadem in specie reddatur. 3. *Precarium*, quod precibus petentis utendum conceditur tamdiu, quamdiu patitur is, qui concessit. 4. *Depositum*, quo res alicui gratis custodienda traditur ea lege, ut eadem in specie ad deponentis arbitrium restituatur. 5. *Mandatum*, quo alteri negotium gratis gerendum committitur, et ab altero suscipitur. 6. Mandato affinis est *fidejussio*, quo quis ei, qui tertium quendam ad præstandum sibi obligatum habet, se hoc præstiturum spondet, nisi is, qui debet, præstiterit.

(d) *Permutatorii* sunt, quibus operæ vel res non gratis in alterum conferuntur; sed ita, ut hic vicissim aliam rem, vel operam præstet. In his alii *diremtorii*, quando una pars ita dat, vel facit, ut pars altera aliud det, vel faciat; alii, qui non dirimunt partes, sed *communione afferunt*, quando nimirum res et facta ad communem utilitatem conferuntur; quod fit per contractus societatis.

(e) Ad contractus permutatorios, qui dirimunt partes, refertur 1. *emptio venditio*, qua res datur pro pecunia. 2. *Locatio et conductio*, qua usus rei non fungibilis, vel opera præstatur pro certa mercede. 3. *Cambium*, quo pecunia cum pecunia commutatur; quod est cambium *minutum*, seu *manuale*; verum autem cambium est contractus solo consensu perfectus de pretio campori dando, et literis ab eodem campore tradendis, ad tantundem alibi recipiendum. 4. *Emphyteusis*, qua dominium utile rei permutatur cum obligatione præstandi annum canonem. 5. *Feudum*, quo dominium utile rei permutatur cum obligatione præstandi fidelitatem, id est, eorum et diligentiam, ne quid in præjudicium domini directi fiat. 6. *Contractus chirographarius*, qui perficitur mediante chirographo seu literis, quibus quis fatetur, se rem fungibilem, seu pecuniam ab altero accepisse, eamque restituere promittit. 7. *Contractus æstimatorius*, quo res æstimata certo pretio traditur vendenda alteri, ut eam vel reddat, vel pretium determinatum solvat. 8. *Permutatio* tum in specie, qua res traditur pro re, nempe do, ut des; tum in genere; do, ut facias: facio, ut facias: facio, ut des.

(f) Hactenus de ea classe contractuum permutatoriorum actum est, quæ paciscentes inter se dirimit ipsa re permutata, dum alius aliud præstat. Aliud permutationis, sive contractus utrinque onerosi genus est id, quod communionem affert, nempe vi ipsius contractus, sive consensu paciscentium ortam; est enim communio quadam fortuita et necessaria, uti si quibus eadem res testamento legata est (1). Ad hunc igitur locum pertinet *Societas*, quæ est contractus

consensualis bonæ fidei de re vel opera honesta, ad commodiorem usum, et uberiorem quæstum in commune conferenda; ea societas valde multiplex est; sic 1. est *societas officiorum*, vi cujus in locis illis, ubi officia sunt vendibilia, plures conferunt pecunias ad emendum ejusmodi officium, cujus dein fructus pro rata collatæ pecuniæ a singulis percipiuntur. Fit etiam, ut officialis, qui jam emit officium, alium quendam, a quo pecuniam ad alios usus accipit, in socium et communionem fructuum et emolumentorum officii adsciscat. 2. Contractus *Societæ*, quo pecudum usus pro viliori mercede annua, aut certa fructuum parte alicui conceditur, ea lege, ut si quæ illarum pereant, accipiens vel alias in eorum locum substituat, vel æstimationem præstet. 3. *Contractus assecurationis*, quo quis indemnitas circa casus fortuitos præstationem pro certa mercede in se recipit, ut adeo paucis verbis is contractus dici possit aversio periculi pro certo pretio. 4. *Contractus trinus*, seu conventio, qua inter easdem personas de eadem pecunia tres contractus, nempe societatis, assecurationis et lucri certi minoris pro incerto majore simul conjunguntur. De moralitate hujus contractus diu multumque disputatum est.

(g) Alia est contractuum classis, qui *aleam continere* dicuntur, quibus nempe super incerto eventu convenitur; suntque 1. *emptio spei*, quando certo pretio emitur res acquirenda incerta (2). 2. *Sors*, a cujus fortuita determinatione suspenditur acquisitio rei alterius; id fit non divinando quid futurum sit; id enim supersticiosum est, sed *eligendo* unum ex pluribus: *attribuendo* rem indivisam uni: *dividendo* rem communem, et assignando rei divisæ partem unicuique. 3. *Loteria*, quando certa pecuniæ summa a pluribus confertur ea lege, ut per sortem definiatur, quid ex proposita re vel rebus quilibet habere, an vero symbolæ suæ dispendium facere debeat. 4. *Olla fortunæ*, quando pro certo pretio emitur jus schedulam ex urna extrahendi ea lege, ut extrahens obtineat rem, quam inscriptio schedulæ præ se fert. Huc pertinet *rota fortunæ*, et *jactus tesserarum*. 5. *Premium victoriæ*, quod proponitur ea lege, ut certo quodam modo aliqui inter se certent, et præmium sit ejus, qui alios vicerit. 6. *Ludus fortuitus*, artificialis, mixtus. 7. *Sponsio*. 8. Denique conventio *de lucro minore certo pro majore incerto*.

(h) Est alia contractuum classis, qua non quidem dominium rei, sed tamen jus in re aliena confertur; in his 1. est *pignus*, seu contractus realis, quo res aliqua creditori in securitatem debiti ita traditur, ut soluto debito eadem in specie sit restituenda. A pignore non differt *hypotheca*, nisi quod pignus perficiatur ipsa traditione rei oppignoratæ; hypotheca vero nuda conventionem, qua res solum obligatur creditori, quin tradatur, ejusque possessio transferatur. 2. *Servitus*, seu jus in re aliena constitutum, quo dominus in re sua aliquid pati tenetur in alterius rei vel personæ utilitatem. Affines

servituti sunt jura *bannaria*, per quæ tota aliqua communitas compellitur adire certum molendinum, furnum, officinam braxatoriam etc. item quando operæ rusticæ debentur alieno prædio. 3. *Dominium utile*, sive jus utendi fruendi prorsus liberum, sic tamen, ut proprietas rei quodam modo sit restricta ad alium; cujusmodi est emphyteusis et feudum, de quibus supra. Dein contractus *libellarius*, quo prædium conceditur certo pretio et certa pensione in annos singulos constituta, ea fere conditione, ut conducto tempore rursus numerato certo pretio vel arbitrario renovetur. Dein *superficies*, quando quis in alieno solo obtinet superficiem duntaxat sive aream ad domum construendam, olivetum plantandum, piscinam faciendam, vel quidvis aliud. Constituitur jus superficialium etiam in ædibus extructis, quando ædes donantur aut venduntur ea lege, ut dominium in solo retineat donator aut venditor. Pensio annua, quam superficialius domino fundi pro hujus usu solvit, *Solarium* vocatur (3).

(1) *L. Nihil autem. 2. D. commun. ibid.* — (2) §. CXXXIX. (b)

(3) *De quasi contractibus mentio facta est eod. §. CXXXIX. (a)*

§. CXXXVI. Singulis hisce contractuum nominatorum classibus ac speciebus insunt alia, quæ *substantialia* dicuntur, alia, quæ *naturalia*; demum et *accidentalialia*.

(a) *Substantialia* in ratione specifica contractus censentur, sine quibus hic contractus non est, nec esse potest, sed in aliud genus vel aliam speciem migrat. Substantia mutui in eo est, ut detur res fungibilis, ut transferatur dominium, et adjiciatur obligatio restituendi rem in genere (1).

(b) *Naturalia* dicuntur, quæ tacite intelliguntur de natura actus, etsi nihil dicatur; eo quod actui insint ex frequentiore usu et assidua consuetudine, quæ in naturam transiit, etsi expresso contrahentium pacto aut etiam vitio abesse possint salva substantia contractus. Sic naturale est mutuo, ut sit gratuitum, emtioni, ut venditor præstet evictionem.

(c) *Accidentalialia* adesse vel abesse possunt salva contractuum substantia ac natura; cujusmodi sunt varia pacta adjectitia, quæ, quia contractui adhærent, vestita appellantur a jurisconsultis.

(1) Substantia contractus non ex nomine, quod a contrahentibus negotio imponitur, sed ex notis intrinsicis et contractui propriis est. *l. cum manu. 80. §. 3. D. de contrah. emtione*: « Nemo potest videri eam rem vendidisse, de cujus dominio id agitur, ne ad emtorem transeat: sed hoc aut locatio est, aut aliud genus contractus. » *L. Lucius. 24. D. depositi*. Egreditur ea res depositi notissimos terminos, ut nempe dominium rei depositæ in depositarium transeat;

excepta forte depositione pecuniæ. §. *fin. l. de mandato*: « In summa sciendum est, mandatum, nisi gratuitum sit, in aliam formam negotii cadere. Nam » mercede constituta incipit locatio conductio esse »

§. CXXXVII. Pro varietate classium ac formarum variæ æquitatis ac justitiæ regulæ sunt constitutæ tum naturali, tum positivo jure. Earum ad propositum quoddam negotium applicatio per ipsam naturalem cogitandi vim duplici ratiocinatione fit; ac primo datum negotium reducitur ad certam classem vel speciem contractus; quod fieri non potest, nisi et negotii determinationes seu notæ internæ adcurate expendantur, et distincta notio diversarum classium specierumque, in quas contractus tribui solent, habeatur præ oculis. Facta negotii reductione sequitur altera ratiocinatio, per quam ea, quæ generatim de effectibus moralibus, de juribus et obligationibus certæ classi vel speciei, ad quam negotium reductum est, lege naturali vel positiva constituta sunt, ad datum negotium eo reductum accommodantur (1).

(1) Exemplum hujusmodi poni potest. 1. In dato negotio conventum est inter paciscentes de usu equi pro certa mercede præstando; at contractus consensualis de usu rei pro certa mercede præstando est locatio conductio; igitur in dato negotio celebrata est locatio conductio. 2. In locatione conductione præstari a conductore debet damnum vel levi culpa datum: in dato autem negotio celebrata est locatio conductio, et a conductore datum est damnum culpa levi, ergo ab eodem id præstari debet.